

V Praze, 6. listopadu 2017

Věc: Zákonné a nezákonné užití učebnic, odborných publikací a literárních děl při výuce

Spectabilis, vážená paní děkanka / vážený pane děkane,

Svaz českých knihkupců a nakladatelů zastupuje nakladatelské subjekty reprezentující většinu českého knižního trhu. Mnozí z našich členů se také zabývají, anebo donedávna zabývali, vydáváním odborné literatury včetně vydávání učebnic určených studentům vysokých škol. V současné době se ale tato vydavatelská činnost stává velmi obtížnou, ba téměř nemožnou. **Zaznamenáváme významný pokles produkce těchto učebnic. Důvodem je nedostatečný respekt k autorským právům ze strany uživatelů, a to často i ze strany vysokých škol.** Odborné texty a učebnice jsou masivním způsobem nabízeny na nejrůznějších portálech na internetu či na intranetech konkrétních škol či univerzit, na studentských webech bývají k dispozici elektronické rozmnoženiny této specifické literatury. Jedná se vždy o nelegální rozmnoženiny pořízené v rozporu s platnou právní úpravou, danou autorským zákonem, pořízené nikoli pro uspokojení osobní potřeby uživatele, nýbrž určené k hromadnému šíření elektronickou cestou, tedy v rozporu se zákonem. Jednotliví nakladatelé odborné literatury a učebnic evidují stovky konkrétních případů takového neoprávněného užívání autorských děl z jejich produkce, v řadě případů i s razítkem příslušné knihovny toho kterého subjektu.

Rádi bychom ve spolupráci s Vámi hledali řešení tohoto problému. Okamžitý užitek v podobě bezplatného získání výukových materiálů je totiž vyvážen mnoha velmi negativními jevy, zejména pak nemožností vzniku nových materiálů na špičkové úrovni. Pro vydavatele i autory se totiž v dané situaci jedná o činnost beznadějně ztrátovou.

Věnujte proto prosím pozornost následujícím informacím vycházejícím z posudku Ústavu státu a práva, který jsme si nechali vypracovat. **Seznamte s těmito informacemi Váš pedagogický sbor.** V případě nejasností jsme připraveni zodpovědět vaše dotazy.

I.

Nezbytnost licence a dovozené způsoby užití

Základní zásadou ve vztahu k užití autorských děl je v souladu s ustanovením § 12 autorského zákona fakt, že **autorské dílo lze užit pouze takovým způsobem a v takovém rozsahu, k němuž dá souhlas subjekt oprávněný k výkonu autorských práv**, obvykle tedy nakladatel, v rámci licenční smlouvy. Užitím autorského díla se mimo jiné rozumí též rozmnožování, rozšiřování (poskytování dalším osobám) nebo sdělování veřejnosti (např. zveřejnění na internetu). Konkrétních možností legálního nabytí autorských děl je dnes na trhu nepřeberné množství, od běžných knihkupectví až po internetové platformy umožňující přístup k e-knihám. Viz příklad komerčních možností v Příloze č. 2.

Z uvedeného pravidla existuje vzhledem k potřebám praxe několik zákonných výjimek, které lze ve vymezeném rozsahu aplikovat na školskou praxi.

Již ze samotné povahy výjimky však vyplývá, že užití díla na základě výjimky (volného užití/zákonné licence) je dovoleno pouze *výjimečně*, a je tedy v souladu s ustanovením § 29 autorského zákona přípustné **pouze v případech výslovně stanovených zákonem, pouze pokud takové užití není v rozporu s běžným způsobem užití díla a nejsou-li takovým užitím nepřiměřeně dotčeny oprávněné zájmy autora (resp. nositele autorských práv k dílu)**. S ohledem na uvedené základní zásady, jakož i na ustálenou judikaturu obecných soudů, je proto výjimku třeba vždy vykládat užším způsobem, neboť **užití autorského díla** (např. učebnice/odborné publikace) **nad rámec stanovený autorským zákonem nebo licenční smlouvou představuje protiprávní zásah do autorského práva**, s nímž jsou spojeny důsledky jak s ohledem na náhradu škody, tak ve vztahu ke správnímu trestání, resp. možnému trestnímu stíhání.

Zákonnou výjimkou je při splnění stanovených podmínek zejména

- tzv. volné užití pro osobní potřebu fyzické osoby, jehož účelem není dosažení přímého nebo nepřímého hospodářského nebo obchodního prospěchu (§ 30 autorského zákona),
 - rozmnožování (kopírování) na papír pro osobní potřebu nebo vlastní vnitřní potřebu právnické osoby (§ 30a autorského zákona) a
 - zákonná licence citační a licence k užití díla pouze v nezbytném rozsahu pro ilustrační účel při vyučování (§ 31 autorského zákona).
- **Volné užití** se tak vztahuje pouze k naplnění osobní potřeby fyzické osoby (tedy např. samostudium žáka nebo pedagogického pracovníka), jejímž účelem nesmí být dosažení jakéhokoliv přímého nebo nepřímého hospodářského prospěchu. Užitím pro osobní potřebu fyzické osoby naopak **není užití pedagogem v rámci vyučování nebo jakéhokoliv sdílení učebnice nebo jejích částí např. prostřednictvím online úložišť nebo sdílených účtů**.
- Ve vztahu k **rozmnožování (kopírování) na papír pro vlastní vnitřní potřebu školy** platí v souladu se stanoviskem Ústavu státu a práva, že vnitřní potřeba školy je dána maximálně v rámci okruhu pedagogických pracovníků školy, a to pouze pro účely přípravy pedagogů, nikoliv k poskytování kopií studentům (student není součástí školy jako právnické osoby). Vždy je však třeba brát v potaz, zda - především s ohledem na počet takto pořízených kopií - nedojde k překročení limitů pro možnost uplatnění zákonné licence (§ 29 autorského zákona), v jehož důsledku by takové užití bylo protiprávní.
- Výňatky z děl jiných autorů (nejen učebnic, ale též např. videí v rámci prezentace apod.) lze **citovat v odůvodněné míře** v rámci vlastního díla, např. výukové prezentace a/nebo jiných výukových materiálů (**nikoliv pouze kompilace**) - vždy je však třeba uvést jméno autora, název díla a pramen.
- Dílo lze dále užit **při vyučování** (tedy v rámci vyučovací činnosti, nikoliv mimo vyučování - např. po vyučování), a to **za účelem ilustrace** a pouze **v [nezbytném] rozsahu odpovídajícím sledovanému účelu**.

II.

Praktické příklady některých nedovolených způsobů užití díla

- 1) Pedagog okopíruje tištěné odborné dílo nebo jeho část na kopírce (ve škole nebo mimo školu) a kopie předá studentům s tím, že po skončení výuky si studenti odnesou kopie mimo školu - **v rozporu se zákonem**. *Dílo lze použít pouze pro ilustrační účel při vyučování - ponechání kopií studentům i po vyučování přesahuje rámec výjimky, a představuje proto neoprávněné užití.*

I pokud by kopie díla byly po vyučování studentům odebrány, nebude se jednat o užití v souladu se zákonem, pokud bude dílo takto kopírováno ve větším rozsahu (dle stanoviska Ústavu státu a práva proto nelze např. zkopírovat celé dílo (učebnici) nebo jeho větší část, a to ani v případě, že dochází k postupnému kopírování - po jednotlivých kapitolách v průběhu školního roku). Dílo lze za uvedených podmínek užit pouze v [nezbytném] rozsahu pro účely ilustrace - zákonná licence se vztahuje na spíše ojedinělé zprostředkování kopií díla, a to výhradně v průběhu vyučování.

Užití kopií tedy musí být součástí vyučování a zároveň nesmí představovat jeho hlavní (nebo pravidelnou) součást. *V rámci specifikované výjimky lze např. při vyučování promítnout sken stránky učebnice, krátký film nebo výňatek z delšího audiovizuálního díla.*

- 2) Pedagog zkopíruje odborné dílo v elektronické podobě a prostřednictvím flashdisku či jiným způsobem (např. e-mailem, prostřednictvím úložiště) poskytne dílo studentům, kteří si ho zkopírují do svých počítačů - **v rozporu se zákonem**.

Uvedená činnost přesahuje rámec vyučování, mohla by být v rozporu s běžným užitím díla a s ohledem na možnost dalšího rozšiřování ze strany studentů se lze domnívat, že by touto činností rovněž byly nepřiměřeně dotčeny oprávněné zájmy autora.

- 3) Pedagog vytvoří bez souhlasu autorů kopírováním prostý kompilát z částí odborných děl (tedy kompilát nedoplňovaný vlastním autorským textem pedagoga) nebo takový kompilát převezme od svého kolegy a kopíruje ho mezi ostatní pedagogy a/nebo jej předá studentům, a to buď analogově, nebo v digitální podobě - **v rozporu se zákonem**.

Užití výňatky z děl jiných autorů bez jejich souhlasu lze pouze v odůvodněné míře jako citace v rámci vlastního díla - tvůrčí vklad pedagoga tedy musí být větší než rozsah použitých výňatků z cizích děl a nesmí se jednat o pouhý kompilát.

- 4) Studenti sdílí materiály včetně učebnic online, většinou na různých online úložištích nebo systémem peer to peer - **v rozporu se zákonem**.

Sdílení autorských děl bez souhlasu autora nebo zapojení se do peer to peer sítí samozřejmě nelze podřadit pod žádnou zákonnou licenci. Uvedené platí i pro sdílení publikací prostřednictvím účtu na Google, ať už studenty mezi sebou, nebo pedagogem, nebo sdílení na sociálních sítích, a samozřejmě též v případě e-knih. Sdílení díla nebo jeho části např. na internetových stránkách školy nebo kurzu je rovněž zásadně protiprávní, a to i v případě, že je přístup chráněn heslem.

- 5) Ve škole existuje intranet, na který mají přístup pouze pedagogové a studenti a na který jednotliví pedagogové a studenti umísťují nejrůznější kopie odborných děl (skeny, odkazy, elektronické podoby vědeckých děl atd.) - **v rozporu se zákonem.**

V souladu se stanoviskem Ústavu státu a práva nelze umístování kopií odborných děl na intranet ospravedlnit v rámci zákonné licence (výjimky). Dle ustanovení § 37 odst. 1 písm. c) autorského zákona je však škola oprávněna zpřístupnit dílo ze školní knihovny, u něhož to nevylučují prodejní nebo licenční podmínky, prostřednictvím technického zařízení (terminálu) umístěného v objektu školy (tedy nikoliv např. umožnit k dílu přístup po internetu, přestože by byl chráněn heslem) výhradně pro účely výzkumu nebo soukromého studia; škola je však povinna zajistit, že nelze zhotovit rozmnoženinu takto zpřístupněného díla (tedy např. dílo nahrát na flashdisk, vytisknout nebo odeslat e-mailem). Takovéto zpřístupnění se však může uskutečnit pouze pro účely soukromého studia nebo výzkumu (nikoliv tedy pro vyučování).

- 6) Pedagog při výuce **poskytne studentům konkrétní odkaz**, na základě kterého si studenti najdou na internetu odborné dílo nebo jeho část a buď si toto dílo vytisknou, nebo je užívají přímo z počítače - *pokud pedagog mohl vědět, že se jedná o nelegální obsah (zejm. v případě odborných děl nahraných na online úložištích), může se jednat o protiprávní jednání se souvisejícími důsledky.*

Odborná díla lze užít shora uvedenými způsoby **pouze na základě licence udělené nositelem autorských práv**; zákonné licence (výjimky) jsou naopak formulované úzce a toliko v rozsahu nezbytném pro dosažení účelu zamýšleného zákonodárcem. Případný zásah do autorských práv zakládá možnost poškozeného subjektu požadovat zaplacení náhrady škody a vydání bezdůvodného obohacení dle ustanovení § 40 odst. 4 autorského zákona, může však rovněž vést k postihu v rámci správního trestání (§ 105a autorského zákona - pokuta až 150.000,- Kč) nebo v trestním řízení (§ 270 zákona č. 40/2009 Sb., trestního zákoníku, ve znění pozdějších předpisů).

Věříme, že toto stručné shrnutí přispěje ke zvýšení právního povědomí ve vztahu k ochraně autorských práv, k předcházení protiprávním jednáním škol a pedagogů vznikajícím jako důsledek nedostatečné informovanosti, a tím i ke zlepšení právního prostředí v České republice a zvýšení množství a rozmanitosti nabízených odborných publikací a nových dostupnějších licenčních schémat. Svaz českých knihkupců a nakladatelů, zapsaný spolek, bude nadále ve spolupráci s Ministerstvem kultury ČR a Ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy ČR v maximální míře pracovat na zvýšení právního vědomí, na zlepšení právního prostředí v České republice i postupu směřujícímu k minimalizaci protiprávního užití autorských děl.

S úctou

Předseda SČKN, Ing. Martin Vopěnka

Svaz českých knihkupců a nakladatelů, zapsaný spolek

V případě dotazů se obraťte na výkonnou tajemnici SČKN M. Turečkovou (e-mail: tureckova@sckn.cz, tel.: 604 200 597).

Příloha č. 1 – viz Stanovisko Ústavu státu a práva AV ČR [<https://www.sckn.cz/stanovisko-ustavu-statu-a-prava-k-nelegalnimu-sireni-a-20-ag-1/>]

Příloha č. 2 – viz příložený Seznam vybraných e-shopů